

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Tekâsür Sûresinin İçerdiği Tasavvufî Manalar:
Geçici Dünya Hayatının İzdüşümleri**

The Sufi Meanings Contained of Sûra At-Takâthur:
Reflections of the Transitory Worldly Life

Yazar / Author

Eyüp İNCE

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Anabilim Dalı

Bilecik / TÜRKİYE

eyup.ince@bilecik.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6194-2980>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 06/08/2024

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 19/12/2024

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2024

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 22 Sayı/Issue: 44 Sayfa /Page: 150-166

Atıf/Citation: İnce, Eyüp. "Tekâsür Sûresinin İçerdiği Tasavvufî Manalar: Geçici Dünya Hayatının İzdüşümleri". *KSÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2024), 150-166.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1529127>

• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

TEKÂSÜR SÛRESİNİN İÇERDİĞİ TASAVVUFÎ MÂNALAR: GEÇİCİ DÜNYA HAYATININ İZDÜŞÜMLERİ

Öz

Bu çalışmada, Tekâsür sûresinin tasavvufî anlamları ele alınmıştır. Tasavvufî bakış açısıyla dünya malına aşırı bağlanmanın eleştirisi yapılmakta ve insanların manevî değerlere odaklanmasına teşvik edilmektedir. Ayrıca özellikle varlığın birliği anlamına gelen vahdet-i vücud kavramını zedeleyen maddî zenginliklere olan bağlılık, insanları gerçek mutluluğa ulaşmaktan alıkoyan bir engel olarak ele alınmıştır. Yöntem olarak Tekâsür sûresi, daha çok ahlâkî yorumların ön plana çıkarıldığı tasavvufî tefsirler ışığında incelenmiştir. Tasavvufî tefsirlerden özellikle Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (öl. 283/896), Ebü'l-Leys es-Semerkindî (öl. 373/983), Muhammed b. Hüseyin Sülemî (öl. 412/1021), Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî (öl. 465/1072), Rûzbihân Baklî (öl.606/1209), İsmail Hakkı Bursevî (öl.1137/1725), Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî (öl.1270/1854) ve İbn Acîbe (öl.1224/1809) tefsirlerinden istifade edilmiştir. Bu kaynakların yanı sıra sûrenin içerdiği mesajlar, tasavvuf klasiklerinden istifade edilerek farklı perspektiflerle sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma neticesinde ise Tekâsür sûresinin tasavvufî bir yorumla değerlendirildiğinde, insanları maddî zenginlikler yerine manevî zenginliklere yönlendiren önemli bir rehber olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, surede geçen ilme'l-yakîn kavramının aklî ve naklî delillerle ulaşılan kesin bilgiye işaret ettiği, ayne'l-yakîn kavramının ise bu bilginin doğrudan tecrübe edilmesi yoluyla elde edilen daha yüksek bir idrak seviyesini ifade ettiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tekâsür Sûresi, Maddî Zenginlik, Manevî Zenginlik, Yakîn.

The Sufi Meanings Contained of Sûra At-Takâthur: Reflections of the Transitory Worldly Life

Abstract

In this study, the mystical meanings of Sûra al-Takâthur are examined. From a sufiperspective, the criticism of excessive attachment to worldly possessions is highlighted, and people are encouraged to focus on spiritual values. Additionally, attachment to material wealth, which undermines the concept of the unity of God, is considered an obstacle that prevents individuals from attaining true happiness. The study particularly benefits from the exegeses of Sahl b. Abdallâh al-Tustarî (d. 283/896), Ebü'l-Leys-i Semerkindî (d. 373/983), Muḥammad b. Ḥusayn al-Sulamî (d. 412/1021), Abd al-Karîm b. Hawâzin al-Quşayrî (d. 465/1072), Rûzbihân al-Baqlî (d. 606/1209), Ismâ'îl Ḥaqqî al-Brûsawî (d. 1137/1725), Shihâb al-Dîn Maḥmûd al-Alûsî (d. 1270/1854), and Ibn Ajîba (d. 1224/1809). As a result of the study, it has been demonstrated that when evaluated from a sufiperspective, Sûra al-Takâthur serves as an important guide directing people towards spiritual wealth instead of material wealth.

Keywords: Şûfizm, Sûra of al-Takâthur, Material Wealth, Spiritual Wealth, Yakîn.

Giriş

Tekâsür sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in 102. sûresi olup sekiz ayetten oluşmaktadır ve "çoğalma, çoklukla övünme" anlamına gelen "tekâsür" kelimesi, sûrenin adlandırılmasına kaynaklık etmiştir. Sûre, insanları mal, makam veya toplumsal statü gibi dünyevî unsurların birikimiyle övünmenin tehlikeleri hususunda uyarmakta; bu tür yaklaşımların geçici dünya hayatına aşırı bir bağlılığı beslediğini ifade etmektedir. Klasik tefsir kaynaklarında, sûrenin Mekke'de nâzil olduğu ve müşriklerin dünyevî hırs ve çıkarlarına yoğunlaştıkları bir dönemde indirildiği kaydedilmektedir. Ancak, müfessirler bu tür uyarıların yalnızca nâzil oldukları döneme özgü olmadığını, aksine her çağda geçerli bir ihtar niteliği taşıdığını belirtmişlerdir.¹ Bu bağlamda,

¹ Ebü'l-Hasan Mukâtil Süleyman, *Tefsîrü'l-kebir*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte (Beyrut: Müesset-ü Tarihi'l-Arabî,

dünya hayatında aşırı mal ve mülk biriktirme eğiliminin insanî açıdan olumsuz neticeleri, evrensel bir öğüt ve ahlakî bir ikaz olarak değerlendirilebilir.

Sûredeki ana temalardan biri, insanların mal ve servetle olan ilişkilerini düzenleme gerekliliğidir. Sûrede, mal ve servetin, kişinin hayatını düzene koymak, ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal iyilik yapmak için bir araç olarak kullanılması gerektiği ifade edilir. Ancak, bu araçlara aşırı bağlılık, bireyleri âhiret hayatından uzaklaştırma riski taşır. Bu bağlamda Tekâsür sûresi, bireylere maddî varlıkların geçici doğasını hatırlatarak, gerçek manevî değerlere yönelmeleri gerektiğini öğretir.² Tasavvufî bir perspektiften bakıldığında, Tekâsür sûresi, insanları dünya malı ve servetle övünmekten kaçınmaya, mütevazı bir yaşam sürmeye ve manevî değerlere odaklanmaya teşvik eder. Ayrıca, mal ve servetin sadece dünya hayatında geçici nimetler olduğunu ve gerçek mutluluğun âhirette bulunduğunu hatırlatır. Dolayısıyla Tekâsür sûresi, bireylerin Rablerine karşı sorumluluklarını hatırlamaları ve manevî değerlere önem vermeleri gerektiğini vurgulayarak, ahlakî ve manevî bir uyanışa davet etmektedir.

Tekâsür sûresi, insanın dünya nimetlerine yönelip manevî sorumluluklarını ihmal etmesinin eleştirisini yapar; bu durumun çözümünü ise insanın yakîn yani kesin bilgiye ulaşmasında ve âhiretteki sonuçları düşünmesinde bulur. Tasavvuf ilmi bu bakımdan, yalnızca teorik bilgiye değil, bu bilginin insanda derin bir iman ve farkındalık oluşturacak derecede içselleştirilmesine önem verir. "Yakîn" kavramı tasavvuf literatüründe ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn olarak üç seviyeye ayrılır. İlme'l-yakîn, bilgiye kesin bir iman ile sahip olmayı ifade ederken; ayne'l-yakîn, bilginin görsel deneyimle teyit edilmesi, hakka'l-yakîn ise bilginin tecrübe ile özümseme düzeyine erişmesi anlamına gelir.³ Başka bir açıdan tasavvuf ilminde yakîn bilgiye ulaşmanın, insanın âhiret konusunda duyarlı hale gelmesi ve bu sayede dünya ile sınırlı hazların ötesine geçip hakiki mutluluğu aramasında etkili olduğu kabul edilir. Nitekim Tekâsür sûresi, insanların dünya mallarıyla ve geçici hazlarla meşgul olarak ibadet ve takvadan uzaklaşmasını bir tür gaflet olarak tanımlar. Zira bu gafletin giderilmesi, cehennem ve hesap gününe dair kesin bir bilgiye sahip olunması ile mümkündür.

Tasavvufî bir bakış açısıyla ifade etmek gerekirse Tekâsür sûresi, dünya hayatının geçici ve illüzyonlu niteliğini vurgulayarak insanları manevî değerlere yönlendirme ve içsel derinliği keşfetme çağrısı yapar. Tasavvuf geleneğinde dünya hayatının geçici ve doyumsuz olduğu, gerçek mutluluğun ve huzurun Allah'a yönelme ve O'na yakın olma sürecinde bulunduğu öğretilir. Bu bağlamda, Tekâsür sûresi, insanlara dünya malı ve servet biriktirmeye körü körüne bağlanmanın anlamsızlığını vurgular ve asıl önemin âhiret hayatında olduğunu hatırlatır. Ayrıca bu sûre tasavvufî açıdan insanların içsel keşif ve manevî gelişim yolculuğunda dünya nimetlerine karşı dikkatli olmalarını, mal ve mülk biriktirme hırsının onları gerçek mutluluğa ulaşmaktan alıkoyabileceğini öğütler.

1. Sûrenin Nüzûl Sebebi, Fazileti ve İçerdiği Tasavvufî Öğretiler

Tekâsür sûresi Kureyş kabilesinin Abdumenâf b. Kusay ve Sehm b. Amr b. Murre gibi iki önemli ailesi arasındaki bir anlaşmazlığı anlatmaktadır. İki aile de kendi soylarının daha fazla,

2002) 4/817-819; Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türası'l Arabî, 1999), 32/75-76; Kâdî Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't Te'vîl*, çev. Şadi Eren (İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011), 4/747; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meali ve Tefsiri*, çev. Ömer Çelik vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 10/160.

² Metin Çetin, "Tekâsür Sûresi Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Van İlahiyat Dergisi* 10/17 (Aralık 2022), 72-73.

³ Ebu Nasr Serrâc Serrâc, *el-Lüma-İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996), 66; Ali Bolat vd., *Tasavvuf: tarih-doktrin-tenkit* (Samsun: E Yazı Yayınevi, 2019), 239.

güçlerinin daha büyük, şeref ve itibarlarının daha yüksek olduğunu iddia etmişlerdir. Tartışmanın bir sonucu olarak, her iki taraf da ölümlerinin sayısını kıyaslamaya karar vermiş ve kabristana giderek ölümlerini saymaya başlamışlardır.⁴

Abdumenaf oğulları, "Bizler hem seyyidler hem de aziz kişiler bakımından daha fazlayız" diyerek kendilerini övmüşlerdir ve sonuç olarak daha üstün olduklarını iddia etmişlerdir. Buna karşılık, Sehm oğulları da benzer iddiaları ileri sürerek, "Bizi cahiliye devrinde zulüm yok etti. Gel hem sağ olanlarımızı hem de ölmüş olanlarımızı sayalım!" şeklinde kabirlere gitmekten çekinmemişlerdir ve böbürlenmeye devam etmişlerdir. Bu durumda Sehm oğulları daha üstün çıkmıştır. Yani canlı bakımından Abdumenaf oğullarının ölü bakımından ise Sehm oğullarının daha üstün olduğu anlaşılmıştır. Netice olarak bu sûre söz konusu iki tarafın karşılıklı dünyevî meselelerdeki iddiaları üzerine nâzil olmuştur.⁵

Aktarılan rivâyetlere bakıldığında sûrenin nüzûl sebebinin ölümlerle övünecek kadar çokluk gururuna kapılmak olduğu anlaşılmaktadır. Zira kabirlere gidilsin ya da gidilmesin, iki kabilenin birbiriyle mal, evlat, soy-sop ile böbürlenme ve büyüklük taslama yarışına girmeleri, boşuna bir çabadır. Nitekim söz konusu sûre, bu yanlış davranışları eleştirip kınama ve bunların sonuçlarının ne olabileceği konusunda uyarı niteliğinde nâzil olmuştur.⁶

Tekâsür sûresinin nüzûl sebeplerinden biri olan dünyanın geçiciliği ve âhirette hesap verme fikri, tasavvufî düşüncenin temel ilkelerinden biridir. Tasavvuf ilminde insanların dünyevî nimetlere olan bağılıklarının onları manevî hedeflerinden uzaklaştırabileceği düşüncesi önemle vurgulanır. Ayrıca sûrenin ilk iki âyetinde ifade edilen, insanların ebedi hayatı hesaba katmadan sadece dünya nimetleriyle övünmelerinin altında yatan hırs ve tutku duyguları derinlemesine incelenir. Bütün bunların yanı sıra zenginlik gibi dünyevî ölçütlerin, asıl önemli olan manevî değerlerle ölçülmesi gerektiği ifade edilir. Dolayısıyla tasavvufî düşünce Tekâsür sûresinde eleştirilen dünyevî hırsları kontrol altına almaya çalışarak âhîret hayatının göz ardı edilmemesini sağlamaktadır.

Hz. Peygamber sûrenin faziletiyle alakalı ashabına şöyle buyurmuştur: "Sizden biri Tekâsür sûresini okumaya güç yetiremez mi? Zira onu okuyan kimse, bin âyet okumuş gibi sevap alır, ilim öğrenir."⁷ Bu hadis bağlamında Müslümanlara, kısa ve öz bir sûre olan Tekâsür sûresinin sıkça okunması tavsiye edilmektedir. Ayrıca suredeki "kişi bin âyet okumuş gibi sevap alır" ifadesi, Allah'ın rahmetinin sınırsız olduğunu ve her küçük amelin büyük bir karşılık bulabileceğini vurgular; zira bu durum her anı ibadetle değerlendirmenin önemini hatırlatır. Sonuç olarak bu hadis, Tekâsür sûresi bağlamında manevî bir derinlik ve benlik dönüşüm çağrısı yaparak, kişinin kendi özünü tanımasını ve ruhsal yolculuğunda önemli bir adım atmasını teşvik etmektedir.

Hz. Peygamber başka bir hadisinde Tekâsür sûresini okuyan kişinin dünya hayatında elde ettiği nimetlerden dolayı âhirette hesaba çekilmeyeceğini ve ayrıca bu kısa sûreyi okumanın bin âyet okumuş gibi sevap kazandıracığını belirtmektedir.⁸ Elbette ki Tekâsür sûresinin manasını

⁴ Mukâtil Süleyman, *Tefsîrü'l-kebir*, 4/819-821; İbn Acîbe, *el Bahru'l medid fî Tefsîri'l Kur'ani'l Mecîd-Kur'ân-ın Tefsiri ve Tasavvufî İşaretleri*, çev. Dilâver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011), 11/124-125.

⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meali ve Tefsiri*, 10/160.

⁶ Muhammed As, *et-Tekâsür Sûresi Tefsiri ve Bu Sure Işığında Kabir Ziyareti* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 28.

⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah Hakîm en-Nisâbüri, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/567; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmîd (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 2/497.

⁸ Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul:

idrak etmeden sadece lafzını okuyan fakat sûrede ifade edilen manayı hayatına tatbik etmeyen kişinin dünya hayatında elde ettiği nimetlerden dolayı âhirette hesaba çekilmemesi mümkün değildir. Zira rivâyette yer alan sure okumaktan murat, bir eylemin ötesinde sûredeki mesajları anlayıp yaşamımıza yansıtarak gerçek bir ibadet haline dönüştürebilmektir. Dolayısıyla hadiste ifade edilen asıl mana sûrenin lafzıyla beraber içerdiği mesajları hayata tatbik etmektir. Zira ancak böyle bir hayat âhret hayatındaki hesabı kolay kılabilir.

Tekâsür sûresi, tasavvuf ilminin önemle üzerinde durduğu insanın dünya hayatındaki yarışmacı ve rekabetçi doğasını ele alırken, onu manevî değerlere yönlendirme ve Allah'a yakınlaşma konusunda uyarmaktadır. Bu bağlamdaki tasavvufî yorumlarda ise insanın nihâî hedefi olan Allah'a ulaşma yolunda önemli bir rehberlik ve uyarı niteliği taşıdığına dair vurgu yapılır. Binaenaleyh tasavvufî manalar açısından, Tekâsür sûresinin içerdiği bazı temel mesajlar şu başlıklar etrafında ele alınabilir:

1.1. Çoklukla Övünme: Manevî Zenginlikten Uzaklaşmanın Eleştirisi

Tasavvuf, insanın maddî dünyaya olan aşırı bağlılığını eleştirir ve manevî gelişimi teşvik eder. Çünkü tasavvuf literatürüne göre çoklukla övünme, insanları Allah'a ve manevî değerlerine yaklaştırmak yerine, dünya işlerindeki geçici ve sınırlı başarılarla meşgul edebilir. Ayrıca dünyevî arzu ve istekler nefsin doğasında bulunan azgınlık, inkâr, riya, kibir, gurur, haset, nefret gibi kötü hasletleri ortaya çıkartabilir.⁹ Nitekim ilk sûfî müfessirlerden Mükâtil b. Süleyman'a (öl. 150/767) göre Tekâsür sûresinin ilk âyetindeki "Çoklukla övünüş sizi oyaladı."¹⁰ ifadesinde geçtiği üzere çoklukla övünmek, kibir ve gururun zuhur etmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Çünkü insanlar maddî varlıkları, güçleri veya nüfuzları ile övünerek asıl önemli olan manevî değerlerden uzaklaşmaktadır.¹¹ Bu açıdan insanların dünya malı, güç ve itibar gibi geçici ve dünyevî şeylerle övünmesinin onlara gerçek değerleri unutturabileceği ve insanları hatalı bir şekilde kendi üstünlüklerini ve önemlerini abartmaya teşvik edebileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla âyetin ifade ettiği tasavvufî mana insanları mutevazı olmaya, kibir ve gururdan kaçınmaya ve asıl değerlerin manevî sahada aramaya teşvik etmektedir.

İbn Acîbe'ye (öl.1224/1809) göre insanlar çoklukla övünerek yani sadece dünya malı biriktirme veya sadece zahirî ilimlerle meşgul olma hırsıyla manevî gelişimlerini ve Allah'a vâsıl olmayı ihmal etmektedir. Bu durum, insanların kalplerini uyandırmadan, manevî farkındalıklarını geliştirmeden gaflet içinde ölmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca İbn Acîbe, müşahede ehli olanların yani manevî gerçekliği gözlemleyenlerin ve mukarrebun, yani Allah'a yakınlaşmış kişilerinin yüce makamlara ulaştığını ifade ederken, delille yetinenlerin ve amel defterini sağdan alan kimselerin ise sadece zahirî bilgilerle yetinerek daha düşük seviyede kaldıkları

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 6/1404; Nâsiruddîn Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzavî, *Envâru't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl*, çev. Şadi Eren (İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011), 4/748. Bazı kaynaklara göre hadisteki "Allah, Tekâsür sûresini okuyan kimseyi dünya hayatında kendisine verdiği nimetlerden âhirette hesaba çekmeyecek." ifadesi mevzu veya uydurma olarak değerlendirilmiştir. Ancak, "Tekâsür sûresini okuyana 1000 âyet okumuş kadar sevap verecektir." kısmını destekleyici rivâyetlerin bulunduğu belirtilmiştir. bk. Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî*, thk. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr (Mekke: y.y.,1987), 2/728.

⁹ Muhammed Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1998), 3/455-457; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2018), 8-9, 10-12, 17, 28-29, 34, 40; Osman Türer, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi* (İstanbul: Ataç Yayınları, 2003), 121-122, 193.

¹⁰ et-Tekâsür 102/1.

¹¹ Ebü'l-Hasan Mukâtil Süleyman, *Tefsîrü'l-kebîr*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte (Beyrut: Müesset-ü Tarihi'l-Arabî, 2002), 4/815-821.

belirtmektedir.¹² Dolayısıyla İbn Acîbe'nin yaklaşımına göre, hakikate ulaşmanın yolu sadece zahîrî bilgilerle sınırlı kalmaktan değil, bilgiyi bir araç olarak kullanıp, onu derin bir manevî yolculuğa dönüştürmekten geçer. Kalp gözü açık olan ve içsel farkındalığını geliştiren kişiler, bu yolculukta ilerleyerek Allah'a yaklaşırlar. Dünya malına aşırı düşkünlük veya sadece teorik bilgiyle tatmin olmak ise bu manevî yolculukta bir engel teşkil eder.

Fahredden Râzî (öl. 606/1210) özellikle bu sûrenin mesajını özetlerken insanın mutluluğunu ve gururunu, sahip olduklarıyla övünmesine dayandırır. Ona göre, insanın mutluluğu ya nefsinde (bilgi ve ahlak), ya bedeninde (sağlık ve güzellik) ya da bedeni kuşatan şeylerde (mal ve makam) bulunur. En yüksek mutluluk bilgi ve ahlakla, en düşük mutluluk ise mal, makam ve taraftarla elde edilir. Zira insanın en değerli varlığı bilgi, ahlak ve amellerdir ve bunların diğerlerinden ayrılması gerekir. Mal, makam ve akrabayla övünmek, mutluluk sebeplerinin en düşük seviyeleridir ve bu kişi ilim, ahlak ve amelden mahrum kalmaktadır. Akıllı kişi ise bilgi, ahlak ve ameller gibi manevî değerlere öncelik vermeli ve gerçek manada övünülebilecek değerlerin bunlar olduğunun farkına varmalıdır. Nitekim bu sûrede, insanın en önemli görevini yerine getirmesini engelleyen kötü hasletler eleştirilmektedir.¹³

1.2. Kabirdeki Akraba Sayısını Saymak: Dünya Malıyla Övünmenin Eleştirisi

Tasavvufî düşünceye göre, insanlar dünya malıyla övünme eğilimine kapıldıklarında manevî değerlerini ve gerçek anlamda önemli olanın maddî varlık değil, manevî gelişim olduğunu unutabilirler. Bu anlamda kabirdeki akraba sayısını saymak, yani sadece maddî dünyevî faktörlere odaklanmak, insanları gerçek anlamda değerli olan manevî yönlerinden uzaklaştırabilir. Nitekim Tekâsür sûresindeki "*Sizi övünmek (o kadar) oyaladı ki, nihâyet kabirleri ziyâret ettiniz (ve artık ölmüş olanlarınızı dahi sayarak gururlandınız)*"¹⁴ ifadeleri insanların dünya malı ve geçici ihtiraslarla övünerek manevî değerleri unutmalarına ve gaflete düşmelerine yönelik bir uyarıyı içermektedir. Ayrıca kabirdeki akraba sayısını sayma ve geçici dünya zenginliğiyle övünme zafiyetini eleştirerek insanların manevî değerlere odaklanmasını teşvik etmektedir.

Ebü'l-Leys Semerkandî'ye (öl. 373/983) göre övünme ve çoğalma yarışı, insanı Allah'a ibadet etmekten ve hesap gününün farkında olarak yaşamaktan alıkoymaktadır. Semerkandî, bu bağlamda "*Ey Âdemoğlu! Malım, malım deyip duruyorsun. Oysa senin gerçekten sahip olduğun mal, yalnızca yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip sevap kazanmak üzere önden gönderdiğindir.*"¹⁵ hadisini zikrederek kabirdeki akraba sayısını saymanın anlamsız bir uğraş olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle dünya malıyla övünmenin beyhude olduğunu ve kişinin gerçek zenginliğinin âhirete yönelik amellerde yattığını ifade etmektedir.¹⁶ Semerkandî'nin bu yorumları, bireyin dünyevî başarı ve zenginliklerle değil, manevî kazançlarla ve Allah'a olan yakınlığıyla değer kazanacağını belirterek dinî ve ahlakî bir perspektif sunmaktadır.

Muhammed b. Hüseyin Sülemî'ye (öl. 412/1021) göre, kabirdeki ölümlere varıncaya kadar maddî şeylerle çoğalma ve övünme tutkusu, kişiyi dünyada Allah'ı zikretmekten alıkoymaktadır. Bu tür dünyevî arzular ve mal biriktirme hırsı, kişinin manevî yükümlülüklerini ihmal etmesine

¹² İbn Acîbe, *el-Bahru'l medîd*, 11/130.

¹³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 32/75-83.

¹⁴ et-Tekâsür 102/2.

¹⁵ Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahîh-u Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955), "Zühd", 3-4; Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşar Avvad Maruf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), "Zühd", 31.

¹⁶ Muhammed b. Ahmed Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, thk. Ali Muhammed Muayyiz - Âdil Ahmed Abdülmecûd - Zekerîya Abdülmecûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 3/506.

ve Allah'a olan bağlılığını zayıflatmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle maddî şeylere aşırı bağlılık, insanın ibadetlerine, dua ve zikirlerine zaman ayıramamasına sebep olur.¹⁷ Gönlünü dünya sevgisiyle dolduran bir kimse, Allah'a karşı olan görevlerini ihmal eder ve manevî gelişimini sekteye uğratar. Böyle bir insan, hayatını yalnızca dünyaya odaklanarak geçirir ve ölüm sonrası hayata hazırlık yapmayı unuttur. Diğer bir açıdan dünya malı ve zenginlik peşinde koşmak, insanın ruhunu kirletir ve kalbini katılaştırır. Böylece insan, sürekli olarak daha fazlasını elde etme arzusuyla yanıp tutuşur ve bu arzuların esiri olur.

Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî'ye (öl. 465/1072) göre, söz konusu âyette zikredilen kimseler, dünyevî çoğalma tutkusu ile oyalanmışlardır. Bu durum, onları mezarlıklardaki ölülere kadar götürecektir kadar ileri bir boyuta ulaşmıştır. Babaları ve atalarıyla övünmüşler, bu övünme ise onlara Allah'a olan itaati unutturmuştur. Dünyevî unsurlarla övünmeleri, ölene kadar devam etmiştir. Sonuç olarak, kibir, gurur ve haset gibi olumsuz duygularını yok edemeden ölüm onları yakalamıştır.¹⁸ İbn Acîbe'ye (öl.1224/1809) göre ise söz konusu âyete muhatap olan insanlar dünyevî anlamdaki sayılarını artırmak istemişlerdir ve bunun için kabirdeki ölülerini dahi saymışlardır. Âyette bu durumun zikredilmesi onları ve onun gibi olanları kınamak ve onlarla alay etmek içindir. Nitekim âyette ifade edilen özellikleri taşıyan kimselerin en bariz özelliği âhiret için değil dünya için yaşamalarıdır. Diğer bir ifadeyle manevî değerler yerine maddî değerleri önceleyen kimseler olmalarıdır.¹⁹ Sonuç olarak her iki görüş de âhiret yerine dünyaya odaklanan bu kişilerin manevî değerleri göz ardı ederek maddî değerlere önem verdiklerini ve bu tutumlarının ilahî bir eleştiri konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, âyetin ana mesajı dünyevî hırsların ve maddî çıkarların insanları ilahî hakikatten ve Allah'a olan itaatten uzaklaştırdığıdır.

Tekâsür sûresinin ilk iki âyetinin ortak noktası insanların dünya malı ve geçici ihtiraslarla övünerek manevî değerleri unutmalarına ve gaflete düşmelerine yönelik bir uyarı ve eleştiri niteliğinde olmasıdır. Dünya malı ile övünmek, kibir ve gururu da beraberinde getirir. İnsan, sahip olduğu maddî şeylerle başkalarına üstünlük taslar ve bu durum toplumda fitne ve fesadın yayılmasına yol açar. Ayrıca bu tarz kimseler manevî yükümlülüklerini yerine getirmeyerek hem kendi ruhsal dengesini bozar hem de toplumsal huzuru zedeler. Dolayısıyla kişinin kendini bu tür dünyevî tutkulara kaptırması, sadece bireysel değil, toplumsal anlamda da zararlıdır. Bu açıdan tasavvufun temel amaçlarından biri de bireylerin ruhsal sağlığına katkı sağlayarak toplumsal huzuru muhafaza etmektir.²⁰ Zira müfessirlerin "*Sizi tekâsürle (o çoklukla, mal ve evlâd çokluğuyla) övünmek (o kadar) oyaladı ki, nihâyet kabirleri ziyâret ettiniz (ve artık ölmüş olanlarınızı dahi sayarak gururlandınız).*"²¹ âyetlerine getirdikleri yorumlarda bu amacın var olduğunu görmek mümkündür.

1.3. Bilgi ve Deneyim İlişkisi: İlme'l- Yakîn ve Ayne-l-Yakîn

Yakîn kavramı, Arapça kökenli olup "kesin bilgi", "şüphenin bertaraf edilmesi" ve "şüphenin ortadan kalkması" gibi anlamlar taşımaktadır. Bu kavram hem mastar hem de sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılabilir. Yakîn kelimesinin türediği "yakîne" fiili, kesin bilgiye ulaşmayı

¹⁷ Ebu Abdurrahman Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, thk. Seyyid İmran (Beirut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 2/417.

¹⁸ Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, thk. Seyyid Abdülganî Zâyid (Mısır: Dâru'l-Ğad el-Cedîd, 2013), 3/762.

¹⁹ İbn Acîbe, *el-Bahru'l Medîd*, 11/125.

²⁰ Bu hususta bk. Eyüp İnce, "Toplumsal Değişme ve Tasavvuf," ed. Ramazan Bezci (Konya: Eğitim Yayınevi, 2022), 73-87.

²¹ et-Tekâsür 102/1-2.

ifade eder. el-Mûkîn kelimesi ise, "yakine" fiilinin ismi fail formu olup "kesin ve şüphesiz olarak bilen kişi" anlamına gelir. Aynı zamanda "yakîn yani kesin bilgi elde etmek isteyen" anlamını da taşır. Bu kelime, bir kişinin kesin bilgiye sahip olma veya bu bilgiye ulaşma çabasını ifade eder.²² Dolayısıyla, el-Mûkîn hem sahip olunan kesin bilgiyi hem de bu bilgiye ulaşma arzusunu ve çabasını kapsamaktadır.

Tasavvuf literatüründe bilgi dereceleri iki ana kategoriye ayrılmaktadır: ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn. İlme'l-yakîn, akli ve nakli ilimlerde delilleriyle birlikte bilgi sahibi olan âlimlerin ulaştığı bir bilgi seviyesidir. Bu aşamada bilgi, rasyonel ve nakledilmiş delillerle desteklenmiş ve kesinlik kazanmıştır. Ayne'l-yakîn ise daha ileri bir bilgi derecesini ifade eder. Bu seviyede bilgi, doğrudan tecrübe ve gözlem yoluyla elde edilir. Ayne'l-yakîn, mükâşefe (içsel keşif) ve müşâhede (manevî gözlem) süreçlerinden geçen peygamberler ve velilerin eriştiği bir mertebedir. Bu mertebe, kişisel deneyimle elde edilen doğrudan bilgiyi ifade eder.²³ Örneğin Kuşeyrî, ilme'l-yakîn derecesinde olanları "erbâb-ı ukûl" (akıl sahipleri) olarak tanımlar. Bu kişiler, akıl ve nakil ile elde edilen bilgiyi tam anlamıyla kavrayan kimselerdir. Ayne'l-yakîn derecesinde olanlar ise Kuşeyrî'ye göre "ashâb-ı ulûm" (ilim sahipleri) olarak adlandırılır. Bu grup, bilgiye doğrudan tecrübe ve manevî gözlemler yoluyla ulaşan kişilerdir.²⁴ Bu bağlamda, mutasavvıflar ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn bilgi seviyelerini bilginin kaynağı ve elde edilmiş biçimine göre ayırmış ve her bir seviyeye özgü nitelikleri detaylandırmışlardır. Söz gelimi Niyâzî-i Mısırî (öl.1105/1694) *Tefsîr-i Tekâsür sûresi* adlı risalesinde Ebû Yûsuf'un (öl. 182/798) ilme'l-yakîn seviyesinde olduğunu belirtirken, Ebû Hanîfe'nin (öl. 150/767) ayne'l-yakîn yani görerek doğrulama aşamasında bulunduğunu ifade etmektedir.²⁵

Tekâsür sûresinin "*Hayır. Yakında bileceksiniz. Sonra yine hayır. Yakında bileceksiniz. Hayır; eğer siz kesin bir bilgiyle (İlme'l-yakîn) bilmiş olsaydınız. Andolsun ki, o cehennemi mutlaka göreceksiniz. Sonra onu, (zaten) gerçekten yakîn gözüyle (ayne'l yakîn) göreceksiniz.*"²⁶ âyetlerinde bilgi ve deneyim ilişkisi kurulmaktadır. Özellikle Niyâzî-i Mısırî söz konusu âyetleri bu minvalde izah etmektedir. Ona göre ilme'l-yakîn (kesin bilgi) ve ayne-l yakîn (görünen kesinlik) kavramları, kişinin bilgi seviyesini temsil etmektedir. Ayne-l yakîn, doğrudan gözle görülen veya deneyimlenen kesinlik anlamına gelirken, ilme'l-yakîn, öğrenilen bilgi ve inançlarla elde edilen kesinlik düzeyini ifade etmektedir. Zira Niyâzî-i Mısırî, kişinin bilgi seviyesinin ilme'l-yakîn aşamasında olduğunda, ayne-l yakîn düzeyindeki gerçekleri kabul etmekte güçlük çekebileceğini iddia etmektedir. Nitekim onun nazarında salt ilim, bireyin önceki inançlarını sorgulamak ve değiştirmek zorunda kalabileceği bir araçtır.²⁷ Niyâzî-i Mısırî'ye göre altıncı âyette zikredilen "*Andolsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz!*"²⁸ ifadesindeki cehennem metaforu ise bir bilginin kesin hale geldiğinde kişinin bu bilgiyi görerek doğrulaması anlamında kullanılmıştır.

²² İsmâil b. Hammad Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-Luğa ve Sihâhü'l-Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990); 6/2219; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Muhammed Ali Kebir vd. (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 6/4964; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *Câmi-u li-ahkâmi'l Kur'ân*, thk. Abdullah İbn Abdulmuhsin (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2006), 19/105; Fahreddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/78-79; Kâdî Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't Te'vîl*, çev. Şadi Eren (İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011),4/748.

²³ Ali Bolat vd., *Tasavvuf: tarih-doktrin-tenkit* (Samsun: E Yazı Yayınevi, 2019), 239.

²⁴ Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Halil el-Mansûr (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 171; Yusuf Şevki Yılmaz, "İlme'l-Yakîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/138.

²⁵ Niyâzî-i Mısırî, *Tefsîr-i Tekâsür Sûresi* (İstanbul: Atif Efendi Kütüphanesi, 1400), 23a.

²⁶ et-Tekâsür 102/3-7.

²⁷ Niyâzî-i Mısırî, *Tefsîr-i Tekâsür*, 23a.

²⁸ et-Tekâsür 102/6.

Böyle bir durumda bilgi artık gözle görülür ve bu kesin bilgi kişinin inancını ve davranışlarını doğrudan etkilemeye başlar. Ayrıca Niyâzî-i Mısrî'ye göre kişinin bilgisi ilme'l-yakîn'den ayne'l-yakîn'e ulaştığında Allah'ın verdiği nimetlerin sorgusuna cevap vermesi gerekmektedir. Zira sûrenin genel muhtevasında Allah'ın verdiği nimetler ve bu nimetlere karşı kişinin ne yaptığı anlatılmaktadır.²⁹

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'ye (öl. 283/896) göre, ilme'l-yakîn cehennemine varlığına iman etmek ve bunu kesin bir şekilde kabul etmektir. Bu inanç, dil ile ikrar edilip amellerle doğrulanmalıdır. İlme'l-yakîn'in başlangıcı keşf (manevî hakikatlerin açığa çıkması) ile olur ve devamında gözle görüp müşahede etmek gelir. Ayne'l-yakîn (gözle görülen kesin bilgi) ise yakînî bilginin tamamlayıcısıdır. Bu seviyede, kişi artık sadece bilmekle kalmaz, aynı zamanda manevî hakikatleri gözle görülebilecek kadar açık ve net bir şekilde deneyimler.³⁰ Tüsterî'nin "*Hayır; eğer siz kesin bir bilgiyle (İlme'l-yakîn) bilmiş olsaydınız. Andolsun ki, o cehennemi mutlaka göreceksiniz. Sonra onu, (zaten) gerçekten yakîn gözüyle (ayne'l-yakîn) göreceksiniz.*"³¹ âyetlerinde geçen ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hakkındaki yorumları bir kişinin manevî yolculuğundaki ilerleyişini ve hakikatlere dair idrak seviyesini arttırması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra tasavvufî düşüncede, iman ve yakîn sadece entelektüel bir kabulden ibaret olmadığını, aynı zamanda kişinin tüm varlığıyla bu hakikatleri yaşaması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer bir ifadeyle Tüsterî'nin yorumlarında bilgi aşmasında olan bir hakikatin ayne'l-yakîn ile deneyimlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Rûzbihân Baklî'ye (öl. 606/1209) göre, "*Hayır; eğer siz kesin bir bilgiyle (İlme'l-yakîn) bilmiş olsaydınız.*"³² âyetinde geçen ilme'l-yakîn, rü'yet ve müşâhede öncesindeki bir bilinç seviyesini ifade eder. Müşâhede, Allah'ın zatını ve sıfatlarını keşfetmeye yönelik içsel bir seyahati kapsar ve bu süreçte ilâhî hakikatler anlamlandırılır. Rü'yet ise bu keşfin zirve noktası olup Allah'ın hakikatinin tam bir netlikle idrak edilmesi durumudur. Baklî'ye göre, rü'yet ve müşâhede gerçekleştiğinde, ilme'l-yakîn seviyesi ayne'l-yakîn mertebesine dönüşür. Bu hal, "*Sonra onu kesin görüşle (ayne'l-yakîn) göreceksiniz.*"³³ âyeti ile ifade edilmiştir. Baklî, bu görüşünün ardından konuyla ilgili farklı yaklaşımlar da sunar. Bir görüş, ilme'l-yakîn'i ilme şüphe karışmaması olarak tanımlar, ayne'l-yakîn'i ise Allah'ın ilmindeki sırların açığa çıkması olarak yorumlar. Mutasavvıf Ebû Saîd Harrâz'a (öl. 270/890) göre, ayne'l-yakîn, kalplerdeki perdelerin kalkarak Allah'ın hakikatlerinin ortaya çıkması ve bu hakikatleri müşahede edenlerin hayrete düşmesi durumudur. Diğer bir yaklaşım ise, bekâ halinin yani Allah'ın varlığının sonsuzluğunun idrak edilmesi olarak açıklanır.³⁴

İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1137/1725), Rûzbihân Baklî'nin (öl. 606/1209) görüşlerine benzer şekilde, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn kavramlarını detaylandırarak açıklamaktadır. Bursevî, ilme'l-yakîn'i, ilme herhangi bir şüphe karışmaması olarak tanımlar. Bu, bilgiye ulaşma sürecinde akıl ve delillerle kesin bir şekilde doğruluğu kabul edilen bilgiyi ifade eder. Burada bilgi, teorik düzeyde, akıl yürütme ve mantık ile kabul edilen bir hakikat olarak ortaya çıkar. Ayne'l-yakîn ise Bursevî'ye göre, hissedilen ve bilinen şeylerin doğrudan gözlemlenmesi anlamına gelir.

²⁹ Niyâzî-i Mısrî, *Tefsîr-i Tekâsür*, 23a.

³⁰ Sehl b. Abdullah Tüsterî, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, thk. Muhammed Bâsil Uyun el-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2007), 203.

³¹ et-Tekâsür 102/5-7.

³² et-Tekâsür 102/5.

³³ et-Tekâsür 102/7.

³⁴ Rûzbihân Baklî, *Arâisü'l-beyan fi hakâiki'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971), 3/525.

Bu mertebe, bilgi düzeylerinin en yükseği olarak kabul edilir. Ayne'l-yakîn, bilgiyi sadece teorik veya akli bir düzeyde değil, aynı zamanda somut bir deneyim olarak yaşamayı içerir. Örneğin, bir ateşin varlığını bilmek (ilme'l-yakîn) başka bir şeydir; ateşi görmek ve ısınısını hissetmek (ayne'l-yakîn) ise doğrudan bir tecrübedir. Bursevî'nin bu yaklaşımı, "Sonra onu kesin görüşle (ayne'l-yakîn) göreceksiniz."³⁵ âyetiyle de desteklenir. Bu âyet, ilme'l-yakîn düzeyinde bilinen bir hakikatin, ayne'l-yakîn düzeyinde tam bir kesinlikle görüleceğini ifade eder. Burada "görmek," hakikatin tamamen tecrübe edilmesi ve yaşanması anlamına gelir. Bursevî, bu durumu daha da açarak, "Siz, o kızgın alevli cehennemi mutlaka göreceksiniz."³⁶ âyetini de ele alır. Buradaki "görmek" ifadesi, cehennemi uzaktan görmek anlamına gelir ve burada kastedilen, cehennem azabının uzak bir gelecekte olacağına dair bir bilgi veya tasavvurdur. Ancak "Sonra onu kesin görüşle (ayne'l-yakîn) göreceksiniz."³⁷ âyeti, cehenneme girdiğiniz zaman bu hakikati tecrübe edeceksiniz manasını ifade eder.³⁸ Dolayısıyla bu hakikat, teorik bilgi seviyesinden çıkıp doğrudan deneyimlenen bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Bursevî, 6. âyette ilahî hakikatin bilgi düzeyinde (ilme'l-yakîn) sunulduğunu, 7. âyette ise bu hakikatin doğrudan tecrübe edilmesi gerektiğini (ayne'l-yakîn) belirtir. Yani ilk aşamada bilgi edinimi, ikinci aşamada ise bu bilginin bizzat yaşanarak doğruluğunun teyit edilmesi söz konusudur. Başka bir ifadeyle 6. âyette ilahî hakikatin bilgisi verilirken 7. âyette bu hakikatin tecrübe edilmesi söz konusudur. Ayrıca bu perspektif, manevî gelişim yolunda ilerleyen bir bireyin, teorik olarak öğrendiği ve iman ettiği hakikatlerin, zamanla bizzat tecrübe edilerek içselleştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Ebû Saîd Harrâz, ayne'l-yakîni kalp gözünün açılması şeklinde yorumlayarak tasavvufi bilgiye doğrudan manevî gözlemlerle ulaşılabileceğine işaret eder. Ona göre, bilgi salt akıl yürütmeden ibaret değildir; bilakis, kalbin ruhani olarak temizlenmesi ve ilahî sırları görebilecek bir berraklığa ulaşmasıyla doğrudan keşfe varır. Böylece Harrâz, kalp gözü kavramına belirgin bir önem atfeder ve ilahî hakikatlerin derin bir içsel gözlemlerle idrak edilebileceğini savunur. Öte yandan Bursevî, örneklerinde dış gözleme daha açık bir vurgu yapar. İlme'l-yakînden ayne'l-yakîne geçişi, soyut ve içsel bir keşiften ziyade, doğrulanabilir ve elle tutulur bir tecrübeyle ilişkilendirir. Bu perspektifte, hakikatin gözle görülür ve doğrudan bir tecrübeyle, hatta fiziksel duyuyla dahi doğrulanabilir bir gerçeklik kazanması esastır. Bursevî'nin ateşi görme ve hissetme örneği, hakikatin bilinen duyuyla da idrak edilebileceğine dair bir vurgu yapar. Genel olarak Bursevî'nin yaklaşımı, ilme'l-yakînin ayne'l-yakîne dönüşüm sürecini, daha somut bir deneyim ve gözlem üzerinden, dışsal olarak da yorumlama eğilimindedir. Bu nedenle, Bursevî'nin diğer mutasavvıflara kıyasla daha belirgin bir şekilde dış gözlemin önemine değindiğini söylemek mümkündür.

Bu bilgiler çerçevesinde ifade etmek gerekirse surede geçen ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn kavramları, bilgi seviyeleri arasındaki geçişi ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle ilme'l-yakîn, akli ve naklî delillerle ulaşılan kesin bilgiye işaret ederken, ayne'l-yakîn ise bu bilginin doğrudan tecrübe edilmesiyle kazanılan daha ileri bir idrak seviyesidir. Bu ayrım, dünyada edindiğimiz bilgilerin âhirette gözle görülür hale geleceği ve içselleştirilmiş hakikatlerin o gün tamamen ortaya çıkacağı anlamına gelir. İlme'l-yakîn seviyesinde birey, dini bilgilere teorik bir kesinlikle sahipken; ayne'l-yakîn mertebesinde bu bilgiyi deneyimle içselleştirir. Nitekim surenin genel muhtevasında bireylerin dünyevi değerleri aşarak manevî bir bilinç kazanması gerektiği ve ilahî

³⁵ et-Tekâsür 102/7.

³⁶ et-Tekâsür 102/6.

³⁷ et-Tekâsür 102/7.

³⁸ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 10/162.

hakikatlere ancak doğrudan tecrübe yoluyla erişilebileceği öğütlenmektedir. Bu bağlamda, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn, kişinin bu dünyadaki bilgi birikimi ile manevî hakikatleri keşfetme yolculuğundaki ilerleyişini temsil etmektedir.

1.4. Allah'a Dönüş ve Hesap Günü: Manevî Yolculuğun Nihâî Aşaması

Tekâsür sûresinin “Bir de o gün, size verilen nimetlerden dolayı mutlaka hesaba çekileceksiniz.”³⁹ âyetinde Allah'a dönüş (rucû-i ilallah) ve verilen bütün nimetlerden hesaba çekilme anlatılmaktadır. Allah'a dönüş ve hesap günü tasavvufî düşüncenin önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Öncelikle tasavvuf, insanın içsel yolculuğuyla Allah'a yaklaşmayı ve O'nun hakikatine ulaşmayı hedefler.⁴⁰ Bu yolculuk, kulun dünya hayatındaki geçici ve maddî meşguliyetlerden sıyrılarak, ebedi olan hakikati idrak etme sürecini kapsar. Tasavvufun temel kavramlarından biri olan “Allah'a dönüş”, insanın yaratılış gayesine uygun olarak, tüm varoluşsal yönelimlerini ilahî iradeye göre düzenlemesi anlamına gelir. Bu dönüş, sadece ölüm anında gerçekleşen bir olay değil, aynı zamanda hayat boyu süren bir içsel uyanışı ve manevî bir hazırlığı ifade eder.⁴¹ Hesap günü ise bu dönüşün nihâî aşamasını simgeler. Tasavvufî perspektifte, bugün, insanın dünya hayatındaki amellerinin ilahî huzurda değerlendirilmesi ve hakiki kimliğinin ortaya çıkması anıdır. Tasavvuf ehline göre hesap günü, dünya hayatındaki niyetlerin, amellerin ve içsel hallerin bir yansımasıdır; yani o günde tüm bunlar bir ayna gibi açığa çıkacaktır. Bu yüzden tasavvufî yaşam, sadece zahirî ibadetleri yerine getirmekle kalmayıp, kalbi ve ruhu arındırarak Allah'a gerçek anlamda teslim olmayı ve O'nunla hakiki bir bağ kurmayı amaçlar.⁴² Bu bağlamda, Allah'a dönüş ve hesap günü, insanın kendi hakikatini, yaratıcısının huzurunda açık bir şekilde idrak etmesini ve bu idrakin ışığında manevî olgunluğa ulaşmasını sağlayan iki önemli kavramdır. Tasavvufî öğretiler, bu süreçte, kişinin kendisini sürekli olarak muhasebe etmesi, nefsin kontrol altına alması ve manevî tekâmül yolunda ilerlemesi gerektiğini vurgular. Nihâyetinde, bu içsel yolculuk, insanın Allah'ın rızasını kazanarak, O'nun rahmet ve merhametine mazhar olmasına vesile olur.

Başka bir açıdan Allah'a dönüş kavramı tasavvuf ilminde fenafillah kavramıyla bağdaştırılarak farklı bir perspektifte ele alınmaktadır. Fenafillah, Allah'ta fani olma anlamına gelir. Kulun zat ve sıfatlarının, Allah'ın zat ve sıfatlarında fani olmasıdır. Dünyayı bir tarafa bırakıp tamamen Allah'a yönelmeyi ifade eder. Bu makama ulaşmak için kişi, tüm dünya ile olan bağlarını kopararak, tıpkı bir ölünün bu dünyadan ayrılması gibi, her türlü dünyevi bağlılıktan feragat eder. Bu duruma “ölmeden önce ölmek” denir. Nasıl bir kimse öldükten sonra Allah'a rucû ediyorsa, tasavvufta bu makama ulaşan kişi de Allah'a öyle vâsıl olur.⁴³ Yani tasavvuf ilminde Allah'a dönüş hem dünyada hem de âhirette söz konusudur. Fakat, âhirette kolay bir hesap vermek için, dünyadayken Allah'a yönelmek ve O'na rucû etmek büyük önem arz etmektedir.

³⁹ et-Tekâsür 102/8.

⁴⁰ Detaylı bilgi için bk. Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tûsî Serrâc, *el-Lüma' fi târîhi't Tasavvufi'l-İslâmî*, haz. Kamil Mustafa el-Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007), 52; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim el-Buhârî Kelâbâzî, *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*, haz. Ahmed Şemsüddin (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 126; Ebû'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Halil el-Mansûr (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 116-117; Süleyman Ateş, “Kurb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/ 432-433.

⁴¹ Ebû Abdillâh Hâris b. Esed Muhâsibî, *Allah'a Dönüş (El-Kasd ve'r Rucû İlallah)*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Sufi Kitap, 2019), 5-13, 41,

⁴² Kuşeyrî, *er-Risâle*, 171, 218, 318; Ebû Abdillâh Hâris b. Esed Muhâsibî, *Tevbenin İlk Adımı (Bed-ü Men Enabe İlallah)*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013), 33.

⁴³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 210.

Sûrenin genel muhtevasında yer alan yakîn sahibi olma düşüncesi, kişinin Allah'ı ve âhiret gününü unutmamasını sağlar. Bu düşünce, Allah'ın kudretinin yüceliğini, gazabının büyüklüğünü ve vaad ve vaidleri (müjde ve uyarıları) derin bir şekilde hissetmeye yardımcı olur. Yakîn sahibi bir kişi, Allah'ı daha iyi tanır ve kalbindeki endişe ve şüpheler gider. Gaflet perdeleri kalkar, kalp gözüyle manevî gerçekleri algılamaya başlar ve kalbi aydınlanır. Bu manevî uyanıklık, kişinin şeytanın vesveselerine karşı dikkatli olmasını sağlar ve güçlü bir imanla şeytanın tuzaklarından korunmasına yardımcı olur.⁴⁴ Dolayısıyla kişi bu manevî uyanıklığı sayesinde Allah'ın varlığını ve âhiret hayatını unutmamakta, bununla birlikte sorgulama ve hesap verme bilincine sahip olmaktadır. Ayrıca bu nedenle yüksek bir manevî seviyeye ulaşmış olan birinin, gaflet içinde yaşayan veya Allah'ın âyetlerine karşı kayıtsız kalan kişilerle aynı konumda olması beklenemez.

Tüsterî "Bir de o gün, size verilen nimetlerden dolayı mutlaka hesaba çekileceksiniz."⁴⁵ âyetinin yorumunda insanın dünya hayatında kendisine verilen nimetlerin farkında olmasını ve bu nimetlerin hakkını vermekle yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre özellikle bu âyet, maddî ve manevî nimetlerden kıyamet günü sorguya çekileceği uyarısını yapmaktadır. Bu nedenle, dünya hayatındaki nimetlerin bilincinde olarak yaşamak ve onların hakkını vermek, kişinin âhiret hayatını etkileyecek önemli bir unsurdur.⁴⁶ Zemahşerî'ye göre âhirette başta hesaba çekilecek nimetler, kişiyi Allah'tan ve dinî sorumluluklardan uzaklaştıran zevklerdir. Bu nimetler özellikle hayatını yalnızca lezzet almak, kaliteli elbiseler giymek ve eğlenmek üzerine kuran, vakitlerini sadece bu tür faaliyetlerle geçiren kişilerin faydalandığı şeylerdir. Bu tür insanlar, bilgi ve amelle ilgili konulara önem vermeyip manevî sorumlulukların getirdiği zorluklardan da kaçınırlar. Fakat Allah'ın rızık olan nimetleri kullanarak ilim öğrenen, bu ilmi hayata geçiren ve bu nimetlere şükreden kimseler söz konusu sorgulamadan muaftır.⁴⁷ Yani bu nimetleri Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde kullanan ve onların şükürünü eda eden kişiler, nimetlerin kötüye kullanılmasından sorumlu tutulmazlar.

Bursevî'ye göre âyette belirtilen nimetler cismânî (bedensel) ve rûhânî (manevî) olarak ikiye ayrılmaktadır. Cismânî nimetlerin şükürü, şeriâtın hükümlerini muhafaza etmek, rûhânî nimetlerin şükürü ise İslam ahlâkına riâyet etmekle olur. Nitekim Kuşeyrî, rûhanî nimetler kategorisinde İslam, Kur'ân ve Hz. Muhammed'i zikretmektedir. Zira bu nimetlerin şükürünü muhafaza edip onlara riâyet etmek, hesap gününü kolaylaştırdığı gibi bu nimetlerin daha fazla istifade edilmesine ve artırılmasına vesile olur. Başka bir açıdan âyet, özellikle dünya nimetlerine düşkün olan, zamanlarını boş işlerle geçiren, ilim ve amelle ilgilenmeyen kimseleri uyarır. Bu kimseler, güzel yiyecekler yemek, hoş giysiler giymek ve eğlenceye dalmak gibi dünyevî hazları tercih edenlerdir.⁴⁸

İbn Acîbe'ye göre kıyamet günü, tüm insanlar dünyada kendilerine verilen nimetlerden dolayı hesaba çekileceklerdir. Bu hesaba çekilme süreci hem kafirler hem de müminler için geçerli olup, aralarındaki fark ise mahiyet itibariyle ortaya çıkmaktadır. Kafirler, kendilerine nimet veren Allah'ı inkâr edip O'na ortak koşmaları nedeniyle hesaba çekilirken, müminler ise kendilerine verilen nimetler karşısında şükür görevini yerine getirip getirmediğinden dolayı hesaba

⁴⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 171, 318; Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *Ahlak ve Arınma (Risâletü'l Müsterşidin)*, çev. Rukiye Karaköse (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014), 41; Muhâsibî, *Tevbenin İlk Adımı (Bed-ü Men Enabe İllallah)*, 15-16.

⁴⁵ et-Tekâsür 102/8.

⁴⁶ Tüsterî, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, 203.

⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1404.

⁴⁸ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 3/763; Bursevî, *Râhu'l-beyân*, 10/162-163.

çekileceklerdir. Cehennem, yakıcı bir ateş olmasının ötesinde, asıl olarak Allah'tan uzak kalma ve O'na ulaşamama halidir. Kafirler, küfürlerinden dolayı bu vuslattan mahrum kalırken, müminler şükürsüzlüklerinden dolayı bu mahrumiyeti yaşarlar. Şükürün özü, nimetlerin gerçek sahibine karşı isyan etmemektir ki bu, avamın şükürü olarak adlandırılır. Havasın şükürü ise, sürekli olarak nimet vereni müşahede etmek olarak tanımlanır. Nitekim müşahede ilmi, sûrenin 5. ve 7. âyetlerinde zikredilen yakîn makamının en üst mertebesini ifade etmektedir.⁴⁹

Sonuç olarak tasavvuf, insanın içsel ve manevî boyutlarına odaklanarak, onun Allah'a doğru ilerlediği ruhsal bir yolculuğu merkeze alır. Bu perspektifte, kıyamet günü ve Allah'a dönüş, yalnızca hesap verme ve mükâfat-ceza süreci olarak değil, aynı zamanda bir müminin manevî gelişiminin en üst aşaması olarak anlaşılır. Tasavvufî anlayışa göre, Allah'a dönüş, insanın dünya hayatında kazandığı içsel arınma, ahlakî erdemler ve Allah'a duyduğu aşk yoluyla gerçekleşen bir vuslattır. Bu dönüş, bir yolcuğun nihaî hedefidir ve müminin kendi nefisinden arınarak Allah ile kurduğu yakın ilişkiyi ifade eder. Dolayısıyla, tasavvuf ilminde kıyamet günü ve Allah'a dönüş kavramları, bir müminin ruhsal tekâmülünü tamamladığı, yani hakikate ulaşarak Allah'a tamamen yöneldiği bir merhaledir. Bu açıdan tasavvuf, kıyamet ve Allah'a dönüşü insanın varoluşunun nihaî amacı ve manevî yolculuğun zirvesi olarak değerlendirir. Ayrıca tasavvuf ilminde kıyamet günü sadece dünyevî hayatın sonu değil, aynı zamanda ilahî huzurda gerçekleşecek olan büyük buluşmanın ve içsel hakikatlerin açığa çıkmasının zamanıdır. Diğer bir açıdan tasavvufî anlayışa göre, cehennem azabı sadece fiziksel bir ıstırap değil, esasen Allah'tan uzak kalmanın getirdiği manevî bir acıdır. Allah'a vuslatın eksikliği hem kafirler hem de müminler için bir mahrumiyet durumudur; ancak bu durumun kaynağı farklıdır. Kafirler inkarlarından dolayı bu vuslattan mahrum kalırken, müminler ise şükürsüzlüklerinden dolayı Allah'a yakınlığın en üst derecesine ulaşamazlar. Dolayısıyla tasavvufî açıdan kıyamet günü, Allah'a dönüş ve hesap verme süreci, insanın manevî yolculuğunun nihaî noktasıdır. Bu süreçte, insanın kalbindeki niyetlerin ve amellerin safiyeti, Allah ile olan manevî bağın derinliği ile ölçülür ve müminler için en yüksek hedef, Allah'ın cemalini müşahade ederek O'na yakın olmaktır.

Sonuç

Tekâsür sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in kısa ama derin anlamlar içeren sûrelerinden biridir ve insanları dünya hayatının geçici haz ve meşgalelerine kapılmaktan sakındırır. Mutasavvıfların sûreye getirmiş oldukları tasavvufî yorumlar, insanın fanî olan bu dünyadaki mal ve mülk biriktirme hırsının onu, hakikî ve ebedî olan ilâhî hakikatten nasıl uzaklaştırdığına dikkat çekmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, sûrenin ilk âyetlerinde geçen "*tekâsür*" kelimesi sûfi müfessirlere göre, insanın nefsi arzularına ve dünya işlerine olan aşırı bağlılığını ifade etmektedir. Bu aşırı hırs ve dünyaya yönelme, insanın ruhunun perdelerle kaplanmasına sebep olmaktadır. Yani tekâsür; insanın geçici ve maddi şeylere takılıp kalması sonucu kalbinin ve ruhunun perdelenmesine yol açan bir durumdur. Bu da insanın gerçek anlamda manevî bir uyanış ve huzur elde etmesine engel teşkil etmektedir.

Sûfi müfessirlere göre sûredeki "ilme'l-yakîn" ve "ayne'l-yakîn" kavramları bilgi ve tecrübe arasındaki farkı ortaya koymaktadır. "İlme'l-yakîn" teorik bilgi anlamına gelirken, "ayne'l-yakîn" doğrudan deneyim ve gözlem yoluyla elde edilen bilgi olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle mutasavvıflar, bu kavramları sadece entelektüel bilgi ile sınırlamayıp, kişisel deneyim ve içsel keşif ile derinleştirmenin önemine işaret ederler. Özellikle Niyâzî-i Mısrî, Sehl b. Abdullah et-

⁴⁹ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medid*, 10/129-131.

Tüsterî, ve Rûzbihân Baklî gibi mutasavvıflar bu iki kavramın insanın tasavvufî bilgeliğini ve Allah'a olan yakınlığını artırmadaki rolünü vurgulamışlardır. İlme'l-yakîn, kişi için bir başlangıçtır, ama gerçek bilgiye ulaşmak, onu ayne'l-yakîn ile tecrübe etmekle mümkündür. Bu bağlamda, Bursevî ve Ebû Saîd Harrâz gibi mutasavvıflar, bilginin sadece akılla değil, kalp ve ruhla da idrak edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Tasavvufî yorumlarda, dünya malı ve bu malı yığma hırsı, insanın manevî yolculuğundaki en büyük engellerden biri olarak kabul edilir. Bu sûrede hatırlatılan, "nihayet kabirlere varıncaya kadar" ifadesi, mutasavvıflarca dünyevî hırsların insanı ancak ölümle son bulacak bir serüvene sürüklediğini vurgular. Yani, insan ancak ölümle yüz yüze geldiğinde bu hırslarının beyhude olduğunu idrak eder. Dolayısıyla mutasavvıflar, Tekâsür sûresini dünya ve ahiret dengesini gözetmenin önemine dikkat çeken bir uyarı olarak yorumlamaktadır. Dünya nimetlerinin cazibesi, bir "nefsânî perde" olarak görülür ve bu perdelerin aralanması ancak insanın kalben Allah'a yönelmesiyle mümkündür. Sûrenin sonunda geçen "sonra, andolsun o gün nimetlerden sorguya çekileceksiniz" ifadesi ise mutasavvıflara göre, her türlü nimet ve lütfun insanın manevî yolculuğunda bir sorumluluk taşıdığına işaret eder. Bu nimetler, kişinin içsel gelişimini ve ahlakî sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin bir sınavıdır. Yani, dünya nimetleri sadece geçici zevkler değil, aynı zamanda insanın Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini gösterecek ölçülerdir.

Son olarak bu sûrenin özünde, dünyevî hırsların aldaticılığı ve hakikî kurtuluşun mânevî idrake bağlı olduğu vurgulanır. Tasavvufî öğretiler, bu geçici dünyanın bir iz düşüm olduğunu, insanın asıl amacının ise nefsin ve dünyevî bağlılıkların ötesine geçerek ebedî hakikate ulaşmak olduğunu belirtir. Dolayısıyla sûfî müfessirlerin nazarında Tekâsür sûresi, sâliklere seyr-ü sülûk yolunda, dünyevî meşgalelerden sıyrılıp, kalbin hakikî sahibine dönmesi gerektiğini hatırlatan bir yol göstericidir.

Kaynakça

- As, Muhammed. *et-Tekâsür Sûresi Tefsiri ve Bu Sure Işığında Kabir Ziyareti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ateş, Süleyman. "Kurb". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 26/432-433. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Baklî, Ebu Muhammed Sadrüddîn Ruzbihan b. Ebî Nasr. *Arâisü'l-beyan fî hakâiki'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Ferid. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. *Şuabü'l-Îmân*. thk. Abdulali Abdulhumeyd Hâmid. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Beyzavî, Nâsiruddîn Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl*. çev. Şadi Eren. İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011.
- Bolat, Ali vd., *Tasavvuf: tarih-doktrin-tenkit* Samsun: E Yazı Yayınevi, 2019.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meali ve Tefsiri*. çev. Ömer Çelik vd. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Cevherî, İsmâil b. Hammad. *es-Sihâh Tâcü'l-Luga ve Sihâhü'l-Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990.

- Çetin, Metin. "Tekâsür Sûresi Üzerine Bazı Mülâhazalar". *Van İlahiyat Dergisi* 10/17 (Aralık 2022), 69-92.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Hucetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed. İhyâ-u Ulûmiddîn. çev. Ahmet Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1998.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Acîbe, İbnü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el Hasenî eş-Şâzelî. *el Bahru'l Medid fî Tefsîri'l Kur'ani'l Mecîd-Kur'ân-ın Tefsiri ve Tasavvufî İşaretleri-*. çev. Dilâver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011.
- İbn Manzûr, Ebû'l- Fadl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. thk. Muhammed Ali Kebir vd. Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- İnce, Eyüp. "Toplumsal Değişme ve Tasavvuf." ed. Ramazan Bezci. Konya: Eğitim Yayınevi, 2022.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2018.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim el-Buhârî. *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*. haz. Ahmed Şemsüddin. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *Câmi-u li-ahkâmi'l Kur'ân*. thk. Abdullah İbn Abdulmuhsin. Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2006.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. thk. Halil el-Mansûr. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *Letâifü'l-işârât*. thk. Seyyid Abdülğanî Zâyid. Mısır: Dâru'l-Ğad Cedîd, 2013.
- Mısırî, Niyâzî-i. *Tefsîr-i Tekâsür Sûresi*. İstanbul: Atıf Efendi Kütüphanesi, 1400. 23a-26b.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed. *Ahlak ve Arınma (Risaletü'l Müsterşidin)*. çev. Rukiye Karaköse. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed. *Allah'a Dönüş (El-Kasd ve'r Rücû İlallah)*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: SufiKitap, 2019.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed. *Tevbenin İlk Adımı (Bed-ü Men Enabe İlallah)*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac. *Sahîh-u Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l Arabî, 1999.
- Semarkandî, Ebû'l-Leys. *Bahrü'l-ulûm*. thk. Ali Muhammed Muavvid - Adil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1993.
- Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tûsî. *el-Lüma' fî târîhi't Tasavvufî'l-İslâmî*. haz. Kamil Mustafa el-Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed. *Hakâiku't- Tefsîr*. thk. Seyyid İmran, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2001.

- Süleyman, Ebü'l-Hasan Mukâtil. *Tefsîrü'l-kebîr*. thk. Abdullah Mahmud Şehhâte. Beyrut: Müesseset-ü Tarihi'l-Arabî, 2002.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *Sünenu't-Tirmizî*. thk. Beşar Avvad Maruf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Trablusî, Muhammed. *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdi'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî*. thk. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr. Mekke: y.y., 1987.
- Türer, Osman. *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2003.
- Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus b. İsa b. Abdullah Refi. *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*. thk. Muhammed Bâsil Uyun el-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l İlmîyye, 2007.
- Uludağ, Süleyman. "Müşâhede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/152-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman. "Ru'yet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yılmaz, Yusuf Şevki. "İlme'l-Yakîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf*. çev. Muhammed Coşkun vd. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

Summary

This study comprehensively examines the mystical interpretations of Sūra al-Takāth̄ur and emphasizes its role as a guide that directs individuals away from worldly attachments and towards spiritual values. The main theme of the Surah, the obsession with material accumulation, is criticized from a Sufi perspective, focusing on how excessive attachment to worldly possessions hinders a person's attainment of spiritual maturity. Sufism aims to liberate individuals from such temporary attachments, leading them through a process of spiritual purification towards divine truth. In this context, Sūra al-Takāth̄ur serves as a powerful warning, highlighting the obstacles that worldly elements pose to achieving true happiness. In particular, situations like excessive attachment to material wealth, which contradict the principle of *wahdat al-wujud* (the unity of existence), are considered barriers to spiritual ascent in Sufi thought. The methodology of this study involves analyzing the interpretations of Sūra al-Takāth̄ur in Sufi commentaries, with a particular focus on its ethical aspects. The research draws from the works of various Sufi exegetes, spanning from the classical period to the modern era. Among the significant sources referenced in this study are the mystical exegeses of Sahl b. Abdallāh al-Tustarī (d. 283/896), Ebī'l-Leys-i Semerkandī (d. 373/983), Muḥammad b. Ḥusayn al-Sulamī (d. 412/1021), Abd al-Karīm b. Hawāzin al-Quṣayrī (d. 465/1072), Rūzbihān al-Baqlī (d. 606/1209), Ismā'īl Ḥaḳḳī al-Brūsawī (d. 1137/1725), Shihāb al-Dīn Maḥmūd al-Alūsī (d. 1270/1854), and Ibn Ajība (d. 1224/1809). These commentators extensively address the Surah's critique of material obsession, as well as its exploration of negative emotions like arrogance, pride, and envy. Furthermore, the view that material wealth poses a barrier to self-purification and orientation towards truth is frequently emphasized in their works. In addition to these sources, classical works of Sufism were utilized to deepen the understanding of the mystical meanings of the Surah, providing diverse perspectives for an in-depth analysis of its messages. The study pays special attention to two key concepts in Sūra al-Takāth̄ur: *ilm al-yaqin* and *ayn al-yaqin*. *Ilm al-yaqin* refers to certain knowledge attained through reason and transmitted evidence, serving as a fundamental starting point for comprehending truth. This concept represents the process of drawing closer to God through definitive knowledge in one's mind. *Ayn al-yaqin*, on the other hand, denotes a higher level of realization achieved through direct experience, embodying a more profound understanding. In Sufi thought, it is frequently emphasized that truth should not only be understood theoretically but also experienced with spiritual depth. In this regard, Sūra al-Takāth̄ur invites individuals to embark on a spiritual journey through these concepts. In conclusion, interpreting Sūra al-Takāth̄ur from a mystical perspective reveals its profound emphasis on reminding individuals of the transience of worldly possessions and encouraging them to embrace spiritual values. The Surah underscores how attachment to worldly blessings diverts people from obedience to God and weakens them spiritually. Sufi commentators have highlighted the Surah's role as a moral guide, encouraging individuals to purify themselves from arrogance, pride, and envy. By emphasizing the impermanence of worldly life, the Surah stands as a guide that directs people towards enduring divine truths. In line with the core principles of Sufi thought, Sūra al-Takāth̄ur is presented as a call for individuals to restrain their worldly desires and embark on a spiritual journey to attain divine truth. As such, the Surah not only distances individuals from the obsession with material accumulation but also invites them to achieve spiritual and moral maturity through its messages and interpretations in Sufi exegeses.